

Довгаль А.

к. філол. н., доц., Могильовський університет імені А.А.Кулешова
(Республіка Білорусь)

Douhal A.

PhD., Associate Professor, Mogilev State A.A. Kuleshov University
(Republic of Belarus)

ФРАЗЕОЛАГІЗМЫ СА ЗНАЧЭННЕМ ЭМОЦЫЙ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH SEMANTICS OF EMOTIONS IN THE BELARUSIAN LANGUAGE

Запропоноване дослідження виконано в руслі емотивної лінгвістики, яка сьогодні є актуальним напрямом наукових досліджень. Для позначення емоційних переживань мова має різноманітні засоби – лексичні, фонетичні, граматичні. У статті аналізуються фразеологічні одиниці зі значенням емоцій в білоруській мові, зафіксовані в двотомному словнику «Слоўнік фразеалагізмаў» І. Я. Лепешава (2008). Дані фразеологізми об'єднуються в одне фразеосемантичне поле, всередині якого можна виділити кілька семантичних груп: 1) семантична група «емоційний стан», 2) семантична група «емоційне ставлення», 3) семантична група «зовнішній прояв емоцій», 4) семантична група «емоційний спокій». Кожна група має свій інтегральний семантичний ознака. За кількістю фразеологізмів домінує перша група. Окремо була виділена і розглянута група каузативних фразеологічних одиниць, інтегральним семантичним ознакою для яких є поєднання семи 'емоція' з семой 'вплив', тобто дані фразеологізми називають емоційний стан об'єкта, викликане діями суб'єкта. Було відмічено, що у всіх розглянутих семантичних групах домінує позначення негативних емоцій (страх, тривога, хвилювання, відчай, злість, ненависть, печаль, сором, туга, смуток), позначення позитивних емоцій зустрічається значно рідше (радість, щастя, симпатія, любов). Багато фразеологічні одиниці мають близьку семантику, тому здатні утворювати синонімічні ряди. Антонимія спостерігається рідше. Були зафіксовані випадки енантіосемії – наявності протилежних значень всередині одного фразеологізму. Фразеологічний матеріал показує, що метафора є головним способом формування образності.

Ключові слова: емотивність, фразеологізм, значення емоцій, негативні емоції, позитивні емоції, нейтральні емоції, фразеосемантическое поле, семантична група.

The proposed research is carried out in the mainstream of emotive linguistics which is an actual line of scientific research today. To denote emotional experiences the language has a variety of means – lexical, phonetic, grammatical. The article analyzes phraseological units with the semantics of emotions in the Belarusian language recorded in the two-volume dictionary "Dictionary of phraseological units" by I. Ya. Lepeshau (2008). These phraseological units are united in one phraseological semantic field within which one can distinguish several semantic groups: 1) the semantic group "emotional state"; 2) the semantic group "emotional relationship"; 3) the semantic group "external manifestation of emotions;" 4) the semantic group "emotional peace". Each group has its own integral semantic feature. The number of phraseological units is dominated by the first group. Separately a group of causative phraseological units was singled out and considered, the integral semantic sign for which is the combination of the 'emotion' seme with the 'impact' seme. These phraseological units refer to the emotional state of an object caused by the actions of a subject. It was noted that in all the examined semantic groups the designation of negative emotions (fear, anxiety, excitement, despair, anger, hatred, sadness, shame, melancholy) is dominant, the designation of positive emotions is much less common (joy, happiness, sympathy, love). Many phraseological units have close semantics so they can form synonymic series. Anthony is less common. There were recorded cases of enantiosema – the presence of opposing meanings within one phraseological unit. The phraseological material indicates that metaphor is the main way of forming figurativeness.

Key words: emotiveness, phraseological unit, semantics of emotions, negative emotions, positive emotions, neutral emotions, phraseological semantic field, semantic group.

Пастаноўка праблемы. Асноўныя працы ў галіне эматыўнай лінгвістыкі. Эмоцыі як форма стаўлення чалавека да навакольнага свету адлюстроўваюць адпаведнасць / неадпаведнасць аб'ектаў рэчаіснасці патрэбам індывідуума. У псіхалогіі існуе мноства тэорый даследавання эмоцый, у якіх вырашаюцца пытанні прыроды, функцый, дынамікі

развіцця, класіфікацыі гэтых з’яў, іх узаемадзеяння з працэсамі пазнання, матывацыі ды іншыя пытанні. У лінгвістыцы эмоцыі вывучаюцца з іншага ракурсу: перадусім у цэнтры ўвагі мовазнаўцаў ставяцца моўныя механізмы іх абазначэння (называння, апісання, выражэння). Гэта абумовіла станаўленне асобнага лінгвістычнага кірунку – лінгвістыкі эмоцый, або эматыялогіі. Сёння ў лінгвістыцы эмоцый можна вылучыць цэлы шэраг прыярытэтных кірункаў даследавання, да якіх адносяцца наступныя: тыпалогія эматыўных знакаў, паняцце эмацыйнай моўнай карціны свету, камунікацыя эмоцый, карэляцыя лексіконаў эмоцый розных моў свету, нацыянальная культурная спецыфіка выражэння эмоцый, суадносіны лінгвістыкі і паралінгвістыкі эмоцый, эмацыйная афарбоўка тэксту, лексікаграфія эматыўнасці і інш. [Шаховский 2008]. Адною з першых грунтоўных навуковых прац у галіне эматыўнай лінгвістыкі стала манаграфія В. І. Шахоўскага “Катэгарызацыя эмоцый у лексіка-семантычнай сістэме мовы”, якая выйшла ў 1987 г. [Шаховский 1987]. У ёй аўтар апісаў канцэпцыю лінгвістыкі эмоцый, распрацаваў тэрміналагічны апарат, абгрунтаваў прынцыпы класіфікацыі эматыўнай лексікі, прапанаваў тыпалогію лексічных сродкаў абазначэння эмоцый.

Лінгвістыка эмоцый сёння дынамічна развіваецца, ставяцца і вырашаюцца разнастайныя праблемы моўнай / маўленчай рэпрэзентацыі катэгорыі эматыўнасці.

Эмоцыі фіксуюцца ў мове дваяка: па-першае, яны, як і ўсе з’явы рэчаіснасці, атрымліваюць слоўныя найменні (*сум, радасць, ічасце, кахаць, страшна*), па-другое, эмоцыі могуць вербальна выражацца, гэтаксама як яны выражаюцца праз міміку, жэсты, паводзіны, фізіялагічныя працэсы і пад. (*ого!, вось табе і на!, даўбня, казёл* (у дачыненні да чалавека), *ну і характар!, як не прыйдзе?*). Гэты факт абумоўлены здольнасцю мовы быць не толькі сродкам выказвання думак чалавека, але і выражэннем яго пачуццяў. Моўныя сродкі абазначэння эмоцый прадстаўлены лексічнымі, фразеалагічнымі і граматычнымі (марфалагічнымі і сінтаксічнымі) адзінкамі. У працэсе камунікацыі важным сродкам выражэння эмоцый з’яўляецца таксама інтанацыя. Даследаванню эмоцый і сродкам іх выражэння ў мове прысвечаны працы

такіх рускіх даследчыкаў, як Ю. Д. Абрэсян, Н. Д. Аруцюнава, Л. Г. Бабенка, В. І. Шахоўскі, Л. А. Піятроўская. У галіне беларусістыкі комплекснае даследаванне лексічных і сінтаксічных эмацыйных сродкаў у мове і маўленні было праведзена намі, яго вынікі адлюстраваны ў манаграфіі [Доўгаль 2008].

У прапанаваным артыкуле ставіцца мэта апісаць фразеалагічныя адзінкі беларускай мовы са значэннем эмоцый. Крыніцай фактычнага матэрыялу стаў двухтомны “Слоўнік фразеалагізмаў” І. Я. Лепшава [Лепшаў 2008].

Высновы даследавання. Як адзначаюць даследчыкі, у сістэме фразеалогіі вылучаюцца шматлікія семантычныя групы, аднак большасць фразеалагізмаў належаць да семантычнага поля “Чалавек”. Часткай гэтай макрасістэмы з’яўляецца фразеасемантычнае поле “Эмоцыі чалавека”, у якое ўключаюцца фразеалагізмы, што абазначаюць пэўны псіхічны стан суб’екта або з’яўляюцца ўстойлівымі эмацыйнымі вербальнымі рэакцыямі моўцы. ФСП “Эмоцыі чалавека” ўтрымлівае розныя семантычныя групы (СГ), аб’яднаныя інтэгральнымі семантычнымі прыметамі:

- 1) семантычная група “Эмацыйны стан”;
- 2) семантычная група “Эмацыйныя адносіны”;
- 3) семантычная група “Знешнія праявы эмоцый”;
- 4) семантычная група “Эмацыйны пакой”.

1. СГ “Эмацыйны стан” аб’ядноўвае фразеалагізмы са значэннем ‘адчуваць / перажываць эмоцыю’, ‘быць / знаходзіцца ў пэўным эмацыйным стане’. Гэты адзінкі абазначаюць не скіраваны на аб’ект псіхічны стан, таму ў семантычным плане гэтым адзінкам уласціва адсутнасць семы ‘аб’ект’. Як паказаў аналіз фактычнага матэрыялу, большасць фразеалагізмаў абазначаюць адмоўны эмацыйны стан чалавека. Доказам гэтаму з’яўляюцца наступныя СГ адзінак:

СГ “страх”: *валасы становяцца дыбам, баяцца свайго (уласнага) цела, душа ў пяткі схавалася, калені дрыжаць, кроў ледзянее, кроў у жылах стыне, мароз на скуры (на спіне, на целе), мурашкі бегаюць па целе, сэрца абарвалася, сэрца ледзянее, усе блохі падохлі, зуб на зуб не пападае, скура шэрахе.*

Як бачым, стан страху ў фразеалагічных выразах абазначаецца як праз знешняе праяўленне эмоцыі (*валасы становяцца дыбам, калені дрыжаць, мурашкі бегюць на цэле, скура шэрхне*), так і праз унутраныя фізіялагічныя працэсы (*кроў ледзянее, кроў у жылах стыне, сэрца абарвалася, сэрца ледзянее*). Адзначым, што асноўным сродкам стварэння вобразнасці фразеалагізмаў гэтай групы з'яўляецца метафарызацыя (*кроў ледзянее, кроў у жылах стыне, мароз на скуры, сэрца абарвалася*), заснаваная на падабенстве фізічных і фізіялагічных працэсаў з эмоцыяй страху пры адсутнасці рэальнай сувязі паміж з'явамі. Можна заўважыць, што эмоцыя страху асацыіруецца са спыненнем жыццёвых працэсаў унутры чалавечага арганізма (*душу ў пяткі схавалася, кроў ледзянее, кроў у жылах стыне, сэрца абарвалася, сэрца ледзянее, скура шэрхне*).

СГ “трывога, неспакой”: *балець (хварэць) душой, браць (прымаць) блізка да сэрца (да душы), браць да галавы, не бачыць белага свету, галава баліць, душа баліць, душа гарыць, душа ные, душа не на месцы, кошкі на душы скрабуць, сэрца ёкнула, сэрца замірае, сэрца заходзіцца, сэрца як не выскачыць, кідае ў жар, кідае ў (халодны) пот, не знаходзіць сабе месца, выходзіць з сябе, лезці на сцяну, не помніць сябе, рваць сабе душу, рэзаць сэрца, сэрца абрываецца, з цяжкім сэрцам*.

Як бачым, пачуццё трывогі, душэўнага неспакою звязана з пэўным дыскамфортам (*кідае ў жар, кідае ў (халодны) пот, не знаходзіць сабе месца*), што можа прыводзіць да парушэння функцый арганізма (*не бачыць белага свету, не помніць сябе, сэрца ёкнула, сэрца замірае*). Заўважым, што даволі частотным кампанентам у структуры фразеалагічных адзінак гэтай групы з'яўляюцца лексемы *душа, галава, сэрца*. Гэтыя словы называюць месца лакалізацыі неспакою, моцнага душэўнага хвалявання, выкліканага страхам, небяспекай ды іншымі прычынамі. Асноўным спосабам стварэння вобразнасці тут таксама з'яўляецца метафарызацыя (*душа баліць, душа гарыць, душа ные, сэрца абрываецца*).

СГ “адчай, роспач”: *пускаяць вушы, пускаяць рукі, пускаяць крылле, вешаць (пусціць) галаву, вешаць (пускаяць) нос, вешаць нос на квінту, сэрца абрываецца, хапацца за галаву, занепадаць духам, падаць духам*.

Адчай як стан крайняй безнадзейнасці, распачы ў фразеасемантычнай прасторы абазначаецца праз указанне на падаўлены эмацыйны стан. Дамінаванне дзеясловаў з семантыкай “нізу” (*апускаць, вешаць, падаць*) мае фізічнае тлумачэнне: калі чалавек перажывае радасць, ён падымае галаву, калі сумуе, то апускае яе. Безнадзейнасць прыводзіць да змяншэння фізічнай актыўнасці (*апускаць рукі*) і агульнай абыякавасці (*падаць духам*). Акрамя метафарызацыі, вобразнасці фразеалагізмаў ствараецца праз метанімію (*вешаць нос* у значэнні ‘апускаць галаву’).

СГ “туга, сум, смутак, маркота”: *душа крывёй абліваецца, душа разрываецца, сэрца кроіцца, сэрца рвецца з грудзей, сэрца сціскаецца, камень на сэрцы, сэрца пераварочваецца, як у ваду апушчаны.*

Практычна ўсе фразеалагізмы гэтай групы ўтрымліваюць лексічны складнік *душа* або *сэрца*. Менавіта гэтыя часткі чалавека нясуць нагрузку пры перажыванні суму, тугі, смутку, пры гэтым “падвяргаючыся” розным фізічным зменам (*аблівацца, разрывацца, рвацца, сціскацца, пераварочвацца*).

Нешматлікімі па колькасці адзінак з’яўляюцца СГ “раздражненне” (*выходзіць з сябе, псаваць сабе кроў*), “сорам” (*згараць ад сораму, хоць скрозь зямлю праваліся*).

Асобна згадаем групы, у склад якой уваходзяць фразеалагізмы з агульнай семантыкай “**дрэнны эмацыйны настрой**”: *як мыла з’еўшы, як апошняе ў печ усыпаўшы (укінуўшы), не ў сабе, устаць з левай нагі, устаць не з той нагі*. Гэты адзінкі называюць адмоўны эмацыйны стан увогуле без канкрэтызацыі. Адным са сродкаў стварэння вобразнасці у гэтых выразх з’яўляецца параўнанне (*як мыла з’еўшы, як апошняе ў печ усыпаўшы (укінуўшы)*).

Вышэй названыя групы лучыць тое, што фразеалагічныя адзінкі з іх складу абазначаюць негатыўныя эмоцыі. Пазітыўныя, станоўчыя, эмоцыі адлюстраваны ў фразеасемантычным полі не так разнастайна. Прынамсі, было вылучана толькі дзве СГ:

СГ “радасць”: *душа (сэрца) спявае.*

СГ “шчасце”: *(быць) на сёмым небе.*

Эмоцыя здзіўленне з’яўляецца рэакцыяй чалавека на нешта незвычайнае, нечаканае, незразумелае, яна лічыцца нейтральнай эмоцыяй у псіхалогіі.

СГ “здзіўленне”: *не верыць сваім вачам, не даваць веры вачам, рабіць вялікія вочы, вочы на лоб лезуць; дзіву давацца, развесці рукамі, разяўляць рот, рабіць вялікія-вочы.*

Як сведчаць фразеалагізмы, гэта эмоцыя звязана з візуальным успрыманнем аб’екта, што становіцца прычынай эмацыянальнай рэакцыі. Менавіта таму частотнай з’яўляецца лексема *вочы ў фразеалагічных адзінках гэтай групы. Здзіўленне суправаджаецца рознымі жэстамі і мімічнымі рэакцыямі, што таксама знайшло сваё адлюстраванне ў фразеалагізмах (развесці рукамі, разяўляць рот, рабіць вялікія вочы).*

2. СГ “Эмацыійныя адносіны” ўключае фразеалагізмы з агульнай семантыкай ‘адчуваць эмоцыю ў дачыненні да каго-/чаго-небудзь’. Інтэгральнай семай таксама будзе кампанент ‘аб’ект’, паколькі ўстойлівыя выразы абазначаюць скіраваныя псіхічныя перажыванні. Дадзеная група з’яўляецца нешматлікай, вылучаюцца дзве падгрупы:

СГ “каханне”: *аддаваць душу, губляць (траціць,) галаву.* Прыклады сведчаць аб пэўнай ахвярнасці кахання (*аддаваць душу*) і страце самакантролю (*губляць (траціць) галаву*).

СГ “злосць, непрыхільнасць, нянавісць”: *мець зуб, мець вока, мець сэрца, насіць камень за пазухай, шалёная муха ўкусіла, рваць на сабе валасы, рваць нервы, скрыгатаць зубамі.* Прыклады адлюстроўваюць як скрытасць гэтых эмацыійных праяў (*насіць камень за пазухай*), так і відавочныя праявы (*рваць на сабе валасы*). Таксама можна заўважыць пэўную градацыю ў праяўленні злосці і нянавісці: ад больш стрыманых форм (*мець зуб, мець вока, мець сэрца*) да агрэсіўных (*рваць на сабе валасы*).

Як бачым, СГ “Эмацыійныя адносіны” прадстаўлена як назвамі станойчых, так і негатыўных эмоцый і пачуццяў.

3. СГ “Знешнія праявы эмоцый” аб’ядноўвае фразеалагічныя адзінкі, якія абазначаюць розныя знешнія праявы эмацыійных рэакцый, такія як:

– смех: *надрываць жываты ад смеху, пакаціцца ад смеху, паміраць ад смеху, скаліць зубы, прадаваць зубы, сушыць зубы;*

– плач: *аблівацца слязьмі, вочы на мокрым месцы, выплакаць вочы, выціскаць слязу, бярозаю ліцца, ліць слёзы, пускаць слязу, разводзіць сырасць, распускаць нюні, пець рэпу;*

– змяненне колеру твару: *кроў адхлынула ад твару, кроў хлынула ў твар, кроў ударыла ў галаву.*

Гэтыя знешнія праявы эмоцый суправаджаюць эмацыйныя перажыванні чалавека. Так, смех, як правіла, спадарожнічае радасці, вясёламу настрою. Слёзы праяўляюцца падчас суму, адчаю, роспачы, маркоты. Збялець можна ад страху, спалоху, а пачырванець ад збянтэжанасці або сораму.

4. Асобна вылучым СГ фразеалагічных адзінак, што называюць стан спакою, або працэс вяртання са стану эмацыйнага ўзбуджэння да стану пакою, пэўнай эмацыйнай нейтральнасці. Інтэгральнай семай для іх будзе 'быць / становіцца спакойным'. Напрыклад: *адлягло ад душы (ад сэрца), са спакойным сэрцам, браць сябе ў рукі, выпускаць пару, галава астыла, лёд растае, як (быццам, нібы) камень з плячэй, як гара з плеч (звалілася).*

Асобнай увагі заслугоўвае яшчэ адна семантычная група фразеалагізмаў, якая складае апазіцыю да вышэй адзначаных груп. Гэта каўзатыўныя фразеалагічныя адзінкі, аб'яднаныя агульнымі семантычнымі прыметамі 'выклікаць эмоцыі ў іншага суб'екта', 'рабіць так, каб эмоцыі перажываў іншы суб'ект'. У такіх фразеалагізмах сема 'эмоцыя' кантамінуецца з семай 'уздзеянне'. Аблігаторнай з'яўляецца таксама сема 'аб'ект', паколькі фразеалагізмы абазначаюць скіраванае на аб'ект дзеянне з мэтай вызывання пэўнай эмацыйнай рэакцыі. Аб'ект уздзеяння становіцца суб'ектам эмацыйных перажыванняў. Група каўзатыўных фразеалагізмаў неаднастайная паводле семантыкі, таму можна вылучыць наступныя СГ:

СГ "моцна раздражняць, злаваць, нерваваць": *іграць на нервах, выводзіць з сябе, дзейнічаць на нервы, дражніць гусей, псаваць кроў, псаваць нервы, калоць вочы;*

СГ "хваляваць, прычыняць пакуты каму-небудзь": *знаіць душу, раздзіраць (рваць) душу, цягнуць душу, муціць душу, вымотваць жылы (кішкі), кроіць сэрца, рэзаць на жывому, рэзаць сэрца, сушыць сэрца;*

СГ "хваляваць, трывожыць каго-небудзь": *браць за душу, браць за жывое, выварочваць душу (нутро), вярэдзіць душу, мучыць душу, труціць душу, растузаць нервы, не даваць спакою, не даваць жыць, не даваць дыхаць, скрэбсці за душу;*

СГ “хваляваць, даводзіць да адчаю каго-небудзь”: *ад’ядаць душу (сэрца), ад’ядаць вантробы (кішкі, пячонкі), выядаць душу;*

СГ “хваляваць, расчульваць каго-небудзь”: *кранаць сэрца, браць за душу, наступаць на душу, браць за жывое;*

СГ “выклікаць у каго-небудзь пачуццё сімпатыі, кахання да сябе”: *западаць у вочы, замазваць вочы, кідацца на шыю, круціць мазгі, круціць галаву, задурьць галаву, ускружыць галаву, пакараць сэрца, прыпасці да сэрца.*

СГ “выклікаць цікавасць у каго-небудзь”: *звяртаць на сябе ўвагу.*

Як бачым, група каўзатыўных фразеалагізмаў прадстаўлена як адзінкамі, што выклікаюць станоўчыя эмоцыі, так і адзінкамі, што каўзіруюць негатыўны эмацыйны стан аб’екта ўздзеяння.

Сярод каўзатыўных фразеалагічных адзінак вылучаюцца амбівалентныя паводле семантыкі адзінкі. Напрыклад, фразеалагізм *зводзіць з розуму* фіксуецца ў слоўніку са значэннямі ‘моцна раздражняць, злаваць хваляваць каго-небудзь’ і ‘выклікаць пачуццё захаплення, моцна зачароўваць каго-небудзь’. Выраз *лезці ў вочы* мае значэнні ‘выклікаць да сябе цікавасць, прыцягваць увагу’ і ‘раздражняць, выклікаць непрыемныя ўражанні’.

Такім чынам, фразеасемантычнае поле “Эмоцыі чалавека” прадстаўлена вялікай колькасцю семантычна разнастайных адзінак. Паводле знаку пераважаюць фразеалагізмы, што намінуюць негатыўны эмацыйны стан моўцы (пераважаюць эмоцыі страху, трывогі, хвалявання, адчаю, смутку, злосці, раздражнення). Станоўчыя эмоцыі адлюстроўваюцца ў фразеалагічнай сістэме не так актыўна, былі зафіксаваны нешматлікія ўстойлівыя назвы для такіх эмоцый і пачуццяў, як сімпатыя, каханне, шчасце, радасць. Многія фразеалагічныя адзінкі маюць блізкую, часам тоесную семантыку, таму здольныя ўтвараць сінанімічныя рады, напрыклад, для абазначэння здзіўлення: *валасы становяцца дыбам, вочы на лоб лезуць, душа у пяткі схавалася, калені дрыжаць, кроў ледзянее, кроў у жылах стыгне, неба з аўчынку здаецца, паджылкі трасуцца, скура шэрхне, сэрца абрываецца*. Радзей заўважаецца анатнімія (*кроў адхлынула ад твару – кроў хлынула ў твар*). Былі выяўлены выпадкі энантыясеміі – сусінаванне супрацьлеглых значэнняў у семантыцы фразеалагічнай адзінкі.

Асноўным спосабам стварэння вобразнасці ў фразеалагізмах са значэннем эмоцый з'яўляецца метафара, таксама сустракаецца метанімія і параўнанне.

Перспектывы даследавання. Праблема фразеалагізмаў са значэннем эмоцый патрабуе далейшага вывучэння. У артыкулі былі разгледжаны толькі намінацыі фразеалагізмы – тыя, што называюць пэўныя эмацыйныя перажыванні чалавека. Разам з тым, у слоўніку намі былі зафіксаваны эматыўныя ўстойлівыя выразы, якія выконваюць эматыўную функцыю – з'яўляюцца вербальнымі сродкамі выражэння эмацыйных станаў. Без увагі застаецца праблема функцыянавання фразеалагізмаў са значэннем эмоцый у мастацкім тэксце і жывым маўленні. Перспектывнай задачай падаецца лексікаграфічнае апісанне такіх адзінак.

REFERENCES:

1. Douhal A. (2008) Srodki vyrazhennya emotsyj u suchasnaj belaruskaj move / A. Douhal, Minsk : Technalohiya, 176 p.
2. Lepeshau I. Y. (2008) Slounik frazealahizmau : u 2 t. / I. Y. Lepeshau. – Minsk : Belarus. Entsyklopedyya imya P. Brouki, 2 t.
3. Shakhovskij V. I. (1987) Kategorizatsiya emotsij v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka / V. I. Shakhovskij. – Voronezh : Izdatelstvo Voronezhskogo universiteta, 192 p.
4. Shakhovskij V. I. (2008) Chto takoe lingvistika emotsij? [Elektronnyj resurs] / V. I. Shakhovskij // Mir lingvistiki i kommunikatsii, No 12. – Rezhim dostupa: <http://tverlingua.ru>.